I

Осіння днина палає, аж на березині лист жовтіє і трубкою корчиться.

Муха січе, і кервавить маржину, та спиває її сльози з великих чорних очей.

Аби сльози не падали в порохи.

Птаха під крильми упріває і отвореним клювомсобі собі холод робить.

На царинці половик убиває жайворона.

Ліс листом спиває сонце, бо сили потрібує.

Аби студінь перезимувати, аби рости увесні, аби вітрові не даватися та й аби війну перебути.

Бо війна корчує ліси, корчує села і озером сльози збирає, життя топить.

З-під цього ліса дивиться на село Василева хата та й потерпає.

Бо назад плечей її фронт вчинився.

Під самим лісом, з другого боку до схід сонця.

А за тими шанцями неприятель зарився в землю і надслухає.

Ворожила Василеві покійничка неня, що прийде рік плідний на птаху і гаддя, — то аби син сокотився, бо то чорний гід.

Село дух із себе, дух в себе.

II

Муха так втяла Василеву чорну корову, що корова звиріла, Виломила собі ріг, бовтаючи головою по яслах, урвала курмей і побігла лісом настрімголов через військо, через шанці одні й другі, через дріт, геть аж на Попадюківський верх.

Через час став неприятель метати гранати в самі шанці противника.

Комендант казиться. Скликає підстаршин і вояків та сварить за то, що не сперли чорної корови та перепустили зраду...

— Чорна корова — то був знак для неприятеля! — кричить комендант, а жовнірня біситься.

— Зрада, зрада!..

Паде бефель: знайти зрадника і повісити.

Біжить патруль просто на Василеву хату...

III

Гармати б'ють — горами хитають.

Василь косить коло хата отаву та й вгадує, що чорнейка забігла вже десь до жіночої нені у темну стайню.

Василиха сидить на отаві і плекає дитину.

Василь усміхається до дитини і питається подруги,чи їх жовнір не кидається від гарматних стрілів, а Василиха плеще, і цілує дитину, та й хвалиться, що її Андрійко не страшків син, гармат не боїться.

Кидає Василь косу, і гоцкає хлопця, та радіє, що таке воно тверде, таке запечене, таке волохате.

— Хлопець, гей вовчє, півроку!

Входить патруля.

— Твоя чорна корова? — ломлють собі язик до Василя і справляють руками, як корова бігла.

— Так, то моя корова, вона збицкалася, бо спека велика, муха тне, побігла в темну стайню до жіночої нені, або що?

Жовніри засміялися до себе, і вмить скували руки Василеві, та й, розглянувшись, схопили його, гей зрубане дерево, і несли під явір навперед хати.

Василь зразу думав, що жовніри на збитки його страшуть, і для того не боронився, лиш усміхався та допитувався їх, що вони від нього хочуть.

Жовніри сміялися і показували на своїх шиях, що хочуть його повісити.

Тоді Василь зумівався і жахався та цілував ненині слова.

Василиха вп'яла зір у жовнірів і зойкнула несамовито. Дитина на її грудях розплакалася.

Чорна, як ніч, гадка вдарила Василиху в голову.

— Гей, світку мій нещасливий, ви хочете його вбити!

Василь глянув на подругу і на дитину мокрими очима.

Чорний туск зціпив його серце.

— Дай-ко-ста, Марічко, дитину, най її приголюблю!

Маріка ліворуч несла сина, а праворуч відривала мужа з-помежи жовнірів.

Жовніри відтручували її, штовхаючи по соромах, а Василеві очі, як ватра розсипали іскри.

— Мой, брє, не поштуркуйте челідину!

Жовніри били його прикладами по голові, аж кров чюріла, а Маріка, гей вірлиця, боронила, квиліла, запаскою кров обтираючи.

Жовнірів лють черленила, а Василя кров повенила.

Небіжка неня йому привиділася.

— Не бійтеси, нене, я з цего вийду!

Неня тримала його гарячу голову в студених руках і холодила сина.

Жовніри закинули курмей на явір та й зашморгнули Василеву шию...

Маріка минається...

Одні його підносять, другі тягнуть посторонок.

Василь вже під галузею гойдається, вже лице синіє.

Але галузь ломиться і з Василем паде на землю.

Він схоплюється на коліна, відриває з шиї зашморг і паде лігма.

Під зеленим яворовим гіллям плаче та синіє дитина.

Василеві світ темніє.

Отік би велика плита на нього впала і йому голову розтрощила.

Отік би тверда кремініця роздавила його Марічку і його дитину.

А от з-під кремінної плити видко Марійчину голову...

А діточе мохнате тім'я біля неї...

Воно висовується з-під плити, і діточі очі, гей дві чічці, усміхаються.

— Ти жиєш, опришку мій любий?

Він збирає всю силу, аби кремінну плиту з Марійчиної голови набік відкотити.

— Гей, Марічко, любко!

Підоймався і рвався з землі, як би лянцями прикований.

Та гора на ньому розсілася, все пропало!..

Глипав білком на Маріку і дитину.

Пізнав Марійчину твар і заревів ревом.

Маріка пробудилася з болю.

Дитина усміхалася.

Та усмішка підлітала, як біленька пташка, і сідала на кутиках його уст і на його лиці костеніла.

Жовніри дали собі знак і обступили його лискучою крицею.

Тільки голих ножів.

Роздався жіночий плач, що здригав селом.

— Васильку мій, куда тебе ведуть?..

IV

Видерли його з гнізда і провадили селом під острими багнетами.

Аби при дорозі на дужчій галузі задавити, аби не урвався. Йшов кроком рівно з жовнірами і усміхався усмішкою, що замерзає і морозить життя.

Отави в'яли на сонці, а військо селом холодів шукало.

Село німіло.

За ним ішла Маріка в рантусі білому.

Ні, то не рантух — то її твар, біль біла, а на грудях великий вінок.

Вона йде до шлюбу в кожусі білому, в киптарі вовнистому, в жовтих чоботях, палає на сонці позлітка.

Чому її вінок упав на груди, чому?

А може, то лишень тін її?

Коби йшла,коби цих дружбів не скидалася!

Йому ялося таких дружбів мати.

Такі пави навкруг нього.

А може, він її зуритився?

Ні, вона деревце на грудях несе.

— Марічко, а ти нащо поклала деревце в бисаги?

Сміх морозив дорогу.

А Марічка тулила до грудей дитину і голосила:

— А куди ж я тебе виряжаю, Васильчику любий?

За що берете мені газду з хати, нащо дитині дєдю відбираєте?

Хто ж мені тепер талан приобріє, хто дитину приголубить?

Ой ви, гори кремінисті, чіму не лупаєтеся?

Ой ви, громи швидконогі, де ж ви поховалися?

Ой головко моя бідна, чому не розсипаєшся?

Дитина моя люба, Андрійку мій маленький, ану йди на руки дєдеві!

Не пізнає тебе дєдя, небоже, аби їх так днинка не пізнавала.

Таже це твій Андрійко, дитина твоя, наша надія, Васильчику, мій соколе любий!

Підносив скovані руки і намагався спіймати ту білу пташку, що йому на тварі сиділа.

Але та пташка перемінилася в його дитину, злопотіла крильцями і полетіла навперед нього.

З білих крильців стікала кров на дорогу.

Ввесь задрожав і скочив наперед, як ранений лев.

Біг і скованими руками ловив дитину.

Вояки розступилися в один ряд, вхопили кріси на груди і цілили просто в нього. Карабіни гримнули. Марічка зойкнула, гори то повторили, а Василь повалився насеред дороги такий усміхнений, гейби пестив свою дитину. Гейби кинув косу на косовиці і ліг на припочивок...

— Чому не говориш, Васильку, чи я тобі надоїла?

Чи я тобі світок загаїла?

Чи, може, ти тісареви хлібець переїв?

Андрійко досягнув дєдю ручками і накрив його рани пальчиками, як прутчиками цвітів.

А з дєді чюріла посока і дитині ніжки красила.

Най цвіт у керві бродить, най сонце в керві свій образ видить.

Марійчині плачі розлетілися зозулями понад село і сіяли тривогу.

Але вояцькі кулі їх доганяли і наскрізь пробивали...